

Bożena Łukasik

Kształtowanie i zdobienie obszarów rolniczych według P. J. Lennégo na podstawie projektu wykonanego dla majątku Radaczewo

Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum 9/3, 83-94

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KSZTAŁTOWANIE I ZDOBIENIE OBSZARÓW ROLNICZYCH WEDŁUG P.J. LENNÉGO NA PODSTAWIE PROJEKTU WYKONANEGO DLA MAJĄTKU RADACZEWO

Bożena Łukasik

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Streszczenie. Jeden z najwybitniejszych europejskich architektów krajobrazu XIX wieku – Peter Joseph Lenné (1789–1866) przez 50 lat planistycznej działalności dążył do zespolenia wszystkich elementów krajobrazu. Praca dotyczy kształtowania i upiększania przez P.J. Lennégo obszarów rolniczych w majątku Radaczewo (województwo zachodniopomorskie). Projekt wykonany w 1825 roku obejmował powierzchnię niespełna 1000 ha. Znalazły się tam uprawy polowe, ogrody, pastwiska, zadrzewienia, wody itp. – struktury i elementy przenikające się nawzajem i tworzące swoistą mozaikę w miejscowym krajobrazie. Zwracają uwagę nieregularne zarysy poszczególnych pól i upraw – tak dalekie od współczesnych, prostokątnych podziałów. Zalety i wady zastosowanych w Radaczewie rozwiązań, a także stan przetrwania tego założenia, stały się przedmiotem podjętych badań.

Słowa kluczowe: Peter Joseph Lenné, krajobraz rolniczy, zdobienie pól

WSTĘP

Radaczewo (niem. Reichenbach, Ricghebach) jest niewielką miejscowością położoną 9 km na północny zachód od Choszczna. W pierwszej połowie XIX wieku ówczesny jej właściciel postanowił założyć tu park dworski i ozdobić pola należące do rozległego majątku. Projekt dla całości wykonał Peter Joseph Lenné – architekt, którego szczytowym osiągnięciem stało się później rozległe założenie ogrodowo-parkowe obejmujące swym zasięgiem całą wyspę Poczdam wraz z licznymi pałacami rezydencjonalnymi. Realizację tak wielkiego przedsięwzięcia ułatwiły planiście m.in. doświadczenia zdobyte w Radaczewie.

Wskazanie zalet i wad zastosowanych w Radaczewie rozwiązań, a także ustalenie stanu przetrwania tego obiektu stały się celem podjętych badań.

Adres do korespondencji – Corresponding author: Bożena Łukasik, Katedra Terenów Zieleni, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 159, 60-597 Poznań, e-mail: ktzstep@au.poznan.pl

MATERIAŁ I METODY

Zachowały się dwa plany dotyczące Radaczewa – jeden z 1820 roku przedstawia sytuację fragmentu ówczesnego majątku rodziny von Bethe. Drugi to projekt wykonany przez P.J. Lennégo w 1825 roku, opracowany częściowo na podstawie wcześniejszego planu sytuacyjnego. Koncepcja projektowa zakładała upiększenie całości majątku oraz przekształcenie barokowego układu ogrodu dworskiego w park krajozbrazowy. Projekt posłużył do przeprowadzenia pomiarów metodą planimetryczną w celu ustalenia wzajemnych proporcji poszczególnych obszarów zagospodarowania.

W trakcie badań przeprowadzono ogólną inwentaryzację tego terenu. Stopień realizacji projektu Lennégo i stan przetrwania obszaru majątku przedstawiono na pruskiej mapie stolikowej z 1892 roku oraz na współczesnym zdjęciu lotniczym.

RYS HISTORYCZNY MAJĄTKU RADACZEWO

Pierwsza wzmianka o wsi Radaczewo pochodzi z 1298 roku [Lemcke 1906]. W 1523 roku miejscowość została wspomniana jako lenno Joachima V. Günsterberga. Później majątek kilkakrotnie zmieniał właścicieli oraz podlegał podziałowi, aż do czasu gdy scalila go ponownie w 1770 r. rodzina von Blanchensee [Laska 1976]. W 1817 roku nowym właścicielem Radaczewa została rodzina von Bethe. W 1820 roku właściciel dobra Radaczewo, Carl Gottlieb von Bethe (1778–1840), postanowił przekształcić swoją siedzibę. Chodziło o połączenie pożytku z pięknem. Działania miały polegać na wprowadzeniu w sąsiedztwie upraw nasadzeń je upiększających, a jednocześnie przynoszących zysk – głównie sadów [Hinz 1977].

Pod koniec XIX wieku wielkość dóbr wynosiła 1344 ha (w tym 1059 ha ziemi ornej z ogrodami, 103 ha łąk, 72 ha pastwisk, 89 ha lasów i 23 ha wód). Jak podaje Kamiński [1991], gospodarstwo nastawione było na hodowlę owiec (w 1928 r. było ich 3106 sztuk), świń (211 sztuk), bydła (183 sztuki) i koni (50 sztuk). Oprócz ziemi w skład majątku wchodził także dwór z gorzelnią i folwarkiem oraz przylegający do nich od wschodu park. W latach trzydziestych XX wieku właścicielem dóbr została rodzina Blühdorn. W jej rękach majątek znajdował się do czasów wojny [Grecki 1978]. W 1945 roku ziemie i zabudowania należące do majątku upaństwowiono. Utworzono wówczas Państwowe Nieruchomości Ziemskie, a w 1949 roku Państwowe Gospodarstwo Rolne, które później istniało jeszcze pod kilkoma różnymi nazwami [Kamiński 1991]. Obecnie zabudowania gospodarcze są dzierzawione przez firmę prywatną.

Dwór, który istniał tu prawdopodobnie już przed 1820 rokiem, zajmując ważne miejsce w kompozycji kompleksu dworsko-folwarcznego, został mocno zniszczony podczas wojny, a następnie rozebrany w latach 60. XX wieku [Krzemiński 1999]. Wśród towarzyszących mu zabudowań gospodarczych znajdowały się: powozownia, kuźnia, owczarnie, stajnia, stodoła, obora, spichlerz i gorzelnia. Niektóre z nich nie przetrwały do naszych czasów.

ZAŁOŻENIA I WYTYCZNE PRZYJĘTE PRZEZ PETERA JOSEPHA LENNÉGO

Majątek Radaczewo był pierwszym, w którym Lenné zastosował na szeroką skalę środki upiększające krajobraz. Próby ustalenia podstawowych zasad kształtowania krajobrazu były na początku lat dwudziestych XIX wieku podejmowane przez niektóre niemieckie towarzystwa ogrodnicze, np. Związek Wspierania Ogrodnictwa.

P.J. Lenné przygotowywał plany dla Radaczewa od 1820 roku. Jego właśnie uznaje się za właściwego autora obszernej rozprawy „O obsadzaniu pastwisk i pól” („Über Trift- und Feld-Pflanzungen”) w dobrach Radaczewo na Pomorzu (2 tom rozpraw Związku Pruskiego, Berlin, August Rücker, 1826 r.), która ukazała się w piśmie „Geheimen-Ober-Regierungs-Rathes Bethe mit Zeichnung vom Garten-Direktor Lenné” [Lenné 1826]. Zawarto w niej konkretne wskazówki i zasady dotyczące kształtowania krajobrazu [Wiepking 1956], m. in.:

- temu, co niezbyt ładne w krajobrazie, należy nadać miłą formę, a jeśli to niemożliwe, lepiej to zakryć przed wzrokiem – należy to uczynić, używając roślinności;
- monotonne i jałowe stanowiska obsadzić odpowiednimi gatunkami drzewiastymi;
- szerokie, męczące równiny podzielić, by były przyjemniejsze, ich granice zaś obsadzić zróżnicowaną roślinnością;
- jeśli jakaś równina nie może być obsadzona, albo nie leży w granicach naszej posiadłości – należy zamknąć na nią widok posadzonymi przed nią drzewami i krzewami. Między roślinami dobrze jest jednak zostawić widoki na przyjemny obiekt po zewnętrznej lub wewnętrznej stronie. Te nasadzenia mają mieć charakter nie tylko pasmowy, ale również powinny tworzyć grupy różnej wielkości, kształtu oraz barwy;
- pożądane jest podkreślanie nierówności terenu;
- poszarpana linia nasadzeń i dróg jest korzystniejsza od linii ciągłej, wznoszącej się na wzniesienie;
- niezbyt kształtne wzniesienia należy obsadzić w sposób zwarty, ładne natomiast podkreślić luźnymi grupami – przy czym z reguły źle wygląda wzgórze, którego podstawa zostaje zasłonięta;
- wyizolowane obiekty, jak dom, młyn, male lustro wody, stają się wyraziste poprzez obsadzenie tylnego planu (stworzenie tła); z kolei dalekie obiekty, np. kościoły i wieże, wymagają obramowania grupami drzew na pierwszym planie lub poprzez uformowane alejowo nasadzenia (w tym wypadku efekt jest silniejszy);
- szczególna rola w stwarzaniu pogodnych widoków przypada drzewom, które powinny zawsze towarzyszyć wodzie i domom;
- pojedyncze obrazy i sceny powinny tworzyć harmonijne widoki i następować po sobie w sposób uporządkowany;
- niezwykle cenne jest zachowanie otwartych widoków w dal, gdyż przestrzeń projektowana musi mieć połączenie z większą całością;
- w krajobrazie istnieją zarówno linie proste (drogi gminne, krajowe, prostokątne żywopłoty), jak i linie o falistym przebiegu – jedno i drugie wyglądają korzystnie, jeśli zostaną umiejętnie obsadzone.

P.J. Lenné wychodził z założenia, iż nawet najbardziej nieprzyjemne obiekty w krajobrazie można zneutralizować i ozdobić dzięki obsadzeniu zielenią. Porównywał pracę architekta krajobrazu do pracy rzeźbiarza, ponieważ wydobywa z przestrzeni życie i ruch za pomocą zmiennej formy (różne nasadzenia drzew i krzewów) i malarza, gdyż tak jak on pracuje kolorami i światłem.

Przełomowa dla majątku w Radaczewie okazała się uwaga dotycząca wygiętych linii pól, do których gospodarze nie byli dotąd przyzwyczajeni. Znalazły się tu również stwierdzenia dotyczące sposobów zdobienia dróg – na całym swoim przebiegu powinny być one zajmujące. Szczególne znaczenie przywiązywał P.J. Lenné do układów alejowych, które lepiej, aby nie przebiegały prostoliniowo, lecz „kołysały się” łagodnie. Ważne elementy w krajobrazie to również duże lasy i ich skrawki, łąki, wody, zabudowa mieszkaniowa i inne budynki. Szczególny stosunek do wykorzystywania w krajobrazie sztucznych elementów architektury i rzeźb został wyrażony w następujący sposób: „Zamyka się na uwięzi jelenie i inną dziką zwierzynę (...), a potem brak poruszających się kształtów zastępuje posągami wszystkich możliwych rodzajów, budowaniem bezużytecznych budynków i opisywaniem kamieni oraz tablic sentencjami i wierszami. To nie jest prawdziwe życie krajobrazu” [Hinz 1989].

KOMPOZYCJA I UKŁAD PRZESTRZENNY

Ogólna kompozycja. Majątek Radaczewo był zwarty i zajmował obszar o kształcie nieregularnym, wydłużonym w kierunku wschód – zachód. Zabudowa wsi wraz z siedzibą właścicieli dóbr znajdowała się w części północno-wschodniej. Położone na południowy zachód tereny pozbawione były zabudowy, za wyjątkiem pojedynczych domków na obrzeżach majątku, przy których przewidziano regularnie, wręcz osiowo rozplanowane ogródki.

Zaprojektowany przez P.J. Lennégo obszar upraw należących do dóbr Radaczewo potraktowano bardzo malowniczo. Pola uzyskiwały nieregularne kształty o zaokrąglonych zarysach. Teren przecinały swobodnie trasowane drogi.

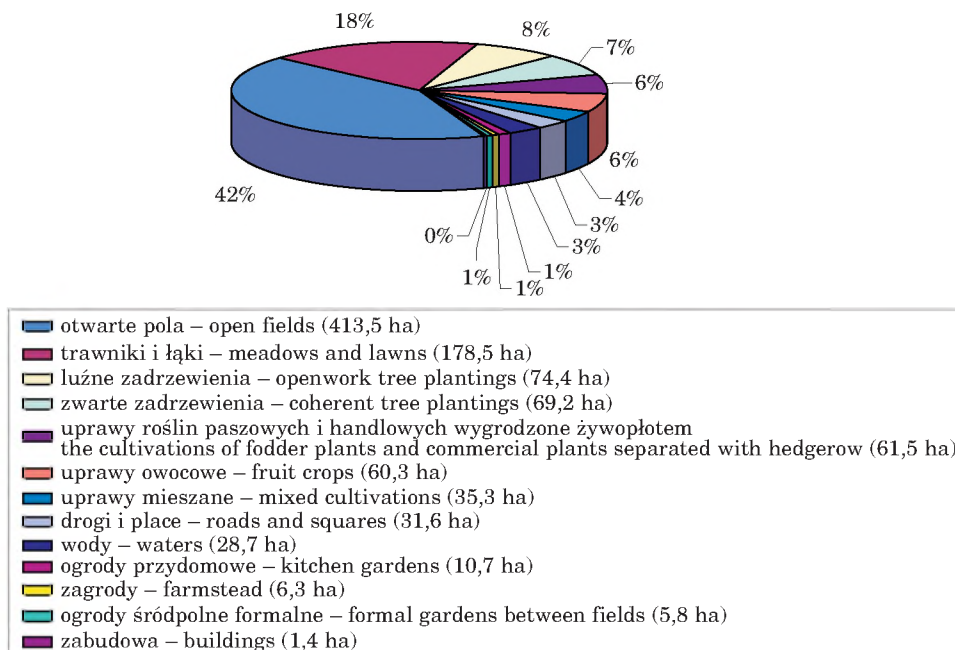
Granice założenia. Objęty projektem obszar majątku nie został w żaden sposób wydzielony z krajobrazu. Wzdłuż granic sporadycznie pojawiają się kształtowane liniowo grupy nasadzeń. Większe odcinki granic pozostały nieobsadzone. Otoczenie zajmuje teren zagospodarowany rolniczo, jedynie od południa częściowo zalesiony.

Wnętrza. Teren majątku podzielono na wiele mniejszych i większych wnetrz wyznaczających poszczególne przestrzenie uprawowe. Największe wnętrza tworzą otwarte pola o powierzchni od niecałego hektara do ponad 70 ha. Wyznacza je układ dróg oraz towarzyszące im, z reguły luźne, obsadzenia.

Mniejsze wnętrza tworzyły pola wyгородzone żywopłotami – ich wielkość wynosiła od ponad 0,5 ha do niecałych 8 ha. Uprawy te były z reguły jednostronnie, zwykle od strony zachodniej (zachodnio-północnej), osłaniane dodatkowym, naturalnie kształtowanym pasmem roślinności wysokiej. Pozostałe poletka przeznaczone pod uprawy mieszane nie były ściśle izolowane. Pewną funkcję ochronną wobec nich miały pełnić z pewnością luźno nasadzone drzewa (które zawsze im towarzyszą na planie), a także grupy zwarte. Poletka te były z wszystkich najmniejsze – zajmowały od niespełna 0,5 ha do 4,8 ha.

Struktura przestrzenna. Całkowita powierzchnia majątku wraz z obszarem parku bliska była 1000 ha (20 ha parku dworskiego i 977 ha terenu objętego upiększeniem krajobrazu rolniczego).

Jak wynika z planu wykreślonego przez Lennégo, największą powierzchnię na terenie majątku miały zająć uprawy polowe (rys. 1) – razem z poletkami przeznaczonymi dla roślin paszowych i na handel oraz uprawami mieszanymi, przewidziano dla nich ponad 510 ha. Zadrzewienia zwarte i luźne (oba rodzaje występują w porównywalnych proporcjach) oraz tereny zajęte przez trawniki i łąki (miał na nich odbywać się wypas owiec) zajęły obszar 322 ha.

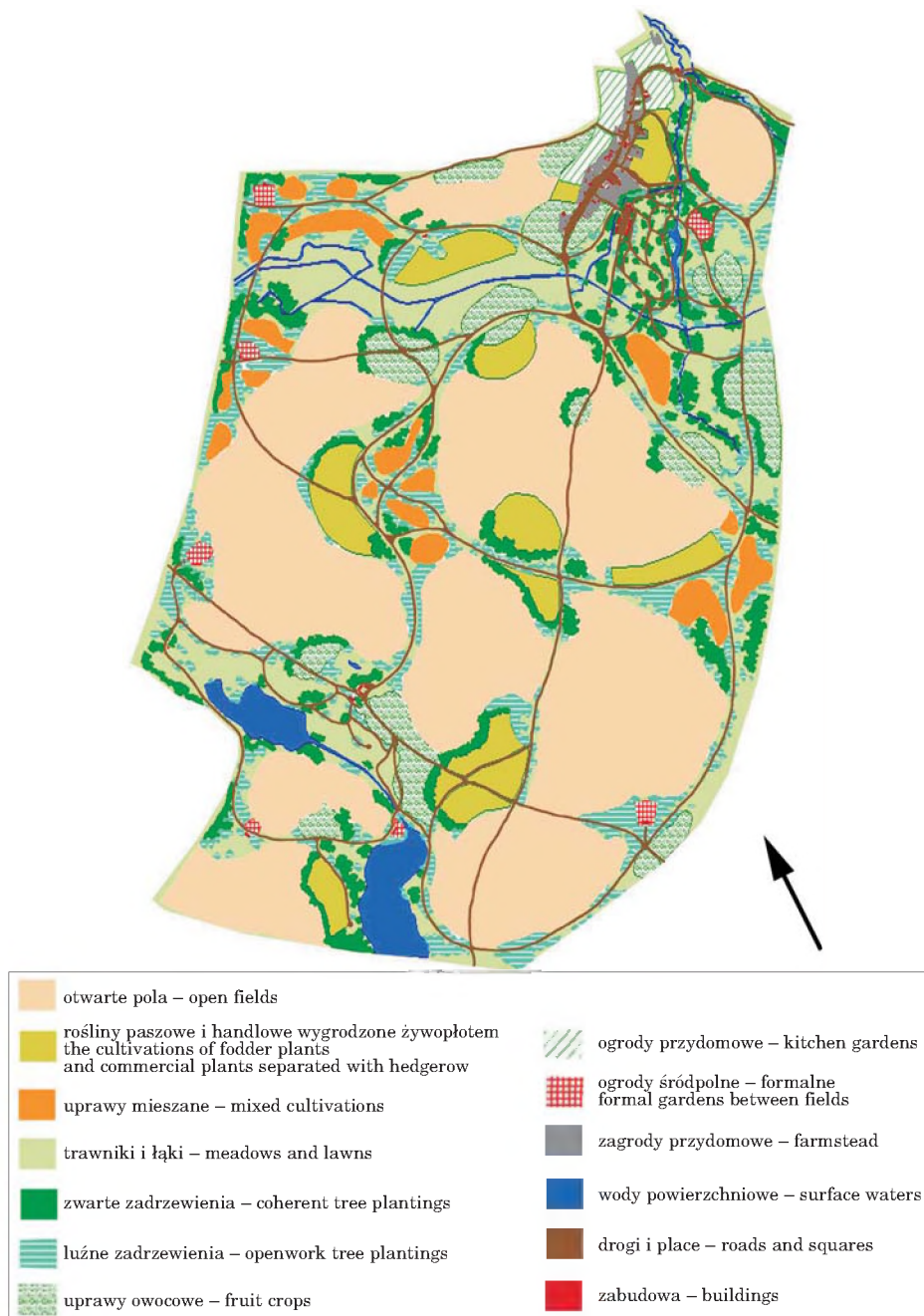

Rys. 1. Struktura przestrzenna zagospodarowania majątku Radaczewo opracowana na podstawie projektu P.J. Lennégo z 1825 roku

Fig. 1. Spatial structure management of the Radaczewo estate based on the design by Lenné (1825)

Uprawy sadownicze podzielono na wiele różnej wielkości części i zlokalizowano głównie w rejonie północno-wschodnim, w sąsiedztwie wsi i parku. Regularne ogródki towarzyszące pojedynczym domkom zajęły w sumie obszar niecałych 6 ha. Ich wielkość wynosiła od 0,4 ha do 1 ha. Udział wody był stosunkowo niewielki. Największe zbiorniki wodne zlokalizowane w części południowo-zachodniej majątku miały powierzchnie: 13 i 8 ha. Zwraca uwagę mozaikowe rozmieszczenie poszczególnych upraw oraz nieregularne zarysy pól. Dla lepszego zobrazowania struktury i kształtu planowanych przez P.J. Lennégo upraw podkolorowano oryginalny plan (rys. 2).

Powiązania wewnętrzne i zewnętrzne. Majątek Radaczewo zlokalizowano na delikatnie pofalowanym obszarze, sprzyjającym tworzeniu licznych zewnętrznych

Rys. 2. Planowane przez P.J. Lennégo rozmieszczenie upraw i zadrzewień na obszarze majątku Radaczewo

Fig. 2. Spatial arrangement of crops and tree plantings in the Radaczewo estate, designed by Lenné

i wewnętrznych powiązań widokowych. Najwyższe wzniesienie, znane pod nazwą Łysicy (nazwa niemiecka: Hoch Berg), znajduje się w części środkowej. Rztaczał się stąd widok na znaczną część terenów uprawowych, głównie od strony zachodnio-północnej. Obecnie szczyt pagórka jest porośnięty starodrzewem i niewiele z niego widać.

Układ komunikacyjny. Zaprojektowany przez P.J. Lennégo układ dróg śródpolnych był stosunkowo oszczędny jak na tak dużą powierzchnię. Drogi dzielą obszar na części zróżnicowane pod względem wielkości i kształtu. W kilku miejscach krzyżują się, więcej jest jednak rozwidleń. Najbardziej charakterystyczny punkt widokowy (Łysica) zaopatrzony został w duży plac pośrodku skrzyżowania dróg. Obszar majątku przecina kilka dróg lekko pofalowanych. Są to w większości drogi gruntowe, w niewielkim stopniu wybrukowane.

Do czasów współczesnych przetrwały jedynie fragmenty dawnego układu komunikacyjnego. Jednak i w tym wypadku przebieg obecnych dróg niezupełnie pokrywa się z planem Lennégo. Można jednak przyjąć, że podstawowy szkielet został zrealizowany, o czym świadczą zachowane główne drogi. Z przeprowadzonej analizy wynika, iż co najmniej 2/3 zaprojektowanych dróg obecnie nie istnieje (nie zostały zrealizowane lub też uległy zatarciu). Współcześnie jedną z dróg przecinających obszar majątku z południa na północ pokryto asfaltem i stanowi ona jedną z głównych dróg dojazdowych do Radaczewa – wsi. Z kolei droga przebiegająca w przybliżeniu ze wschodu na zachód, w południowej części dawnych dóbr, tworzy dogodne połączenie komunikacyjne między Choszcznem i Piasecznikiem.

Na planie (rys. 3) jako drogi zachowane zaznaczono fragmenty, które przetrwały w dobrym stanie, jak i częściowo zatarte. Jako drogi nieistniejące zaznaczono te, których śladów nie można się już dziś doszukać.

Układ wodny. Największymi zbiornikami wodnymi na obszarze dawnego majątku są jeziora Pławie (Czarne) i Ziemomyśl, zlokalizowane w południowo-zachodniej części. Nie można obecnie na podstawie dostępnych źródeł ustalić, czy ich linia brzegowa i kształt były na planie P.J. Lennégo korygowane. Woda stanowiła natomiast z pewnością istotny element kształtowania przestrzeni w sąsiedztwie siedziby właściciela. Jak wynika z planu, obszar gospodarstwa wraz z ogrodem i częścią pól był praktycznie odcięty ze wszystkich stron strumieniami lub sztucznie uformowanymi kanałami i rowami. Od strony wsi można było dostać się do dworu w dwóch miejscach przez mostki przerzucone nad strugą.

Zadrzewienia. Na planie majątku P.J. Lenné naniósł następujące formy zadrzewień:

- regularne nasadzenia drzew owocowych w sadach o nieregularnych zarysach, różnej wielkości i rozproszonych na obszarze majątku;
- nasadzenia zwarte grupowe, często o przebiegu pasmowym, miały charakter leśny;
- nasadzenia luźne tworzące świetliste gaje. Ich ażurowy charakter neutralizował granice między przestrzenią otwartą i zwartymi grupami drzew. Pojedyncze drzewa wkraczały także w obrysy pól;
- żywopłoty wzdłuż wygrodzonych pól;
- nasadzenia alejowe towarzyszące drogom prowadzonym po liniach płynnych;
- w dwóch miejscach pierścieniowo obsadzone koliste place (w części południowej majątku).

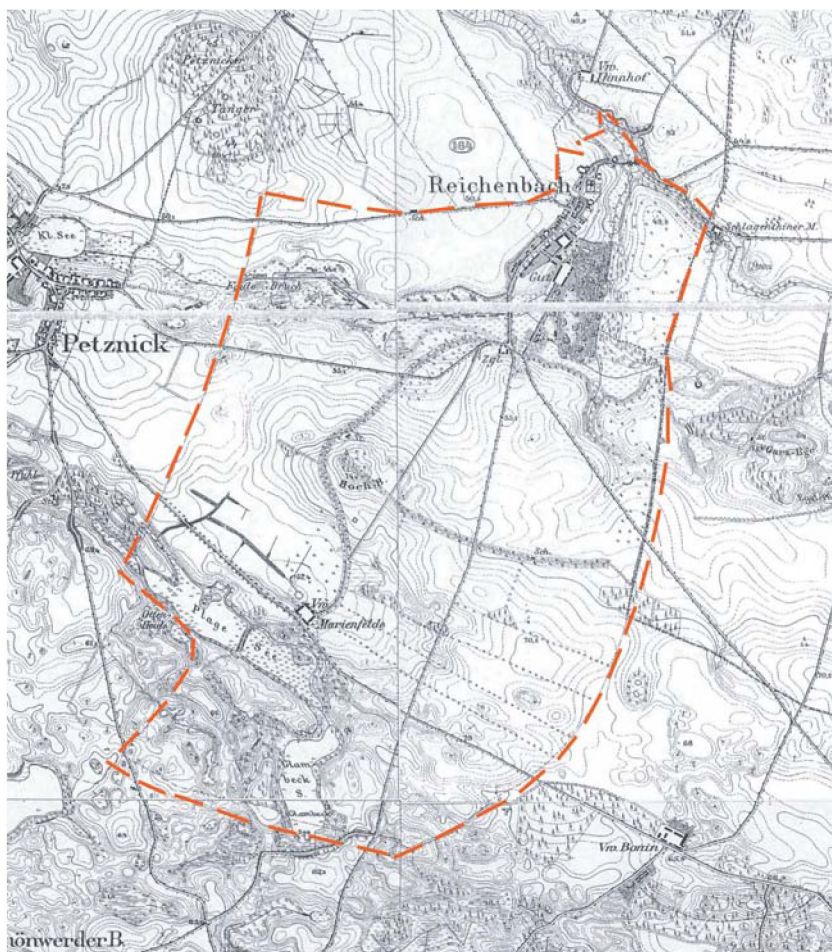

Rys. 3. Porównanie stanu aktualnego obszaru majątku Radaczewo z projektowanym przez P.J. Lennégo

Fig. 3. A comparison of the current status of the Radaczewo estate with the original estate area included in the design by Lenné

Obecnie trudno jednoznacznie stwierdzić, które nasadzenia zostały zrealizowane. Wiepking [1966] podaje, że jeszcze w roku 1944 można było tu odnaleźć w sąsiedztwie dróg 60 egzemplarzy drzew owocowych (na 9060 posadzonych). Dziś odnaleziono tylko jedną starą jabłoń oraz kilka śliw i grusz, które przetrwały w dziczałej formie. Ze starszych okazów na terenie majątku zwracają uwagę zwłaszcza dużych rozmiarów drzewa zlokalizowane na Łysicy: sosna wejmutka, buk pospolity, klon pospolity, dęby szypulkowe i grab pospolity.

Charakterystyczne układy tworzą też aleje i szpalery – najciekawsze obsadzone są potężnymi dębami szypulkowymi w odm. stożkowej oraz klonami pospolitymi i wiązem szypulkowym. Niestety przetrwały one do naszych czasów jedynie fragmentarycznie (rys. 3). Znacznie młodszym nasadzeniem, jednak równie efektownym,

Rys. 4. Fragment pruskiej mapy stolikowej z 1892 roku z naniesioną granicą majątku Radaczewo – powiększenie (Meßtischblatt, oryginał w skali 1 : 25 000)

Fig. 4. A fragment of a Prussian table map from 1892 with marked boundaries of the Radaczewo estate – (enlargement of the 1 : 25 000 original)

jest odcinek alei z robinii akacjowej towarzyszący obecnie asfaltowej drodze. Pozostałe istniejące pasy zieleni tworzy mieszanka drzew i krzewów nieprzedstawiająca większej wartości jeśli chodzi o poszczególne egzemplarze. Stanowią one obrzeża prostokątnych obecnie pól, w pojedynczych przypadkach tworzą pośród nich zielone wyspy.

Architektura ogrodowa i wyposażenie. Na terenie rolniczo zagospodarowanej części majątku (pominąwszy samą wieś, w której są ciekawe ruiny czternastowiecznego kościoła), odnaleziono w najwyższym położonym punkcie (74,28 m n.p.m. – czyli ok. 10–15 m powyżej całego obszaru) zniszczony pomnik w formie obelisku poświęcony pamięci dawnych właścicieli – rodzinie von Bethe.

Stan zachowania. Obszar dawnego majątku Radaczewo przetrwał do czasów obecnych jedynie w ogólnym zarysie. Już na planie z 1892 roku (rys. 4) widać zmieniony w stosunku do projektu Lennégo sposób zagospodarowania tego obszaru. Do dziś zachował się z grubsza układ dróg i niektóre nasadzenia im towarzyszące oraz częściowo sposób potraktowania poszczególnych fragmentów. Otwarte pola w wielu miejscach poprzecinano dodatkowymi pasami zieleni. Na miejscu dworu wybudowano nowy, niewielki budynek mieszkalny nienawiązujący architekturą do wcześniej istniejącego. Stał się on siedzibą kierownika zakładu rolnego, a obecnie mieszkaniem dzierżawcy gospodarstwa. Nie ma śladu po zaprojektowanych przez Lennégo domkach z ogrodami, które miały się znaleźć w różnych częściach majątku, głównie na jego obrzeżach. Można jedynie odnaleźć fragmenty fundamentów dawnego folwarku, przy drodze z Choszczna na Piasecznik, niedaleko jeziora Pławie.

PODSUMOWANIE

Z punktu widzenia estetycznego zaprojektowany przez P.J. Lennégo krajobraz był niezwykle malowniczy i zapewniał urozmaicone widoki. „Kołyszące się” drogi łączyły najważniejsze punkty na tym obszarze, a obsadzenie ich drzewami, głównie owocowymi, zapewniało niezbędne zacienienie, dając jednocześnie dodatkowy przychód właścicielowi majątku. Przeplatające się uprawy miały zapewnić wyższe plony. Zaprojektowane przez Lennégo pola okazały się jednak z różnych względów zbyt duże. Wtórnie podzielono je prostoliniowymi nasadzeniami, co widoczne jest już na mapie z końca XIX w. Największym problemem stały się wiejące tu zbyt silnie wiatry, które wzbijały w powietrze duże ilości piaszczystej ziemi. Zaproponowane przez P.J. Lennégo zadrzewienia były niewystarczające do powstrzymania tego niekorzystnego zjawiska.

Nieregularne kształty pól najprawdopodobniej również się nie sprawdziły. Jeśli nawet zostały one wytyczone w terenie zgodnie z projektem, to nie przetrwały zbyt długo. Obecnie stwierdzono jedynie fragmenty ich zarysów. Można przypuszczać, że ich uprawa nastęrczała dodatkowych komplikacji (zwłaszcza gdy zaczęto szerzej stosować maszyny rolnicze), a granice trudne były do utrwalenia.

Plan dla Radaczewa stanowił w dorobku P.J. Lennégo znaczący krok na drodze do znalezienia optymalnego sposobu kształtowania krajobrazu, który miał być jed-

nocześnie i piękny, i użyteczny. Zdobyte tutaj doświadczenia pomogły architektowi w dalszej działalności, głównie na terenie Berlina, Poczdamu i okolic.

Na podstawie przeprowadzonych analiz można stwierdzić, że projekt dotyczący Radaczewa nie został w pełni urzeczywistniony. Jego realizacja uwzględniała jedynie najważniejsze założenia przyjęte przez P.J. Lennégo. Obszar majątku podlegał także późniejszym przekształceniom, które zdeformowały jego kompozycję. Mimo to do dziś czytelne są niektóre elementy tego układu tworzące podstawowy jego szkielet.

Wydaje się więc uzasadnione, by zwrócić uwagę na ten obiekt jako całość (obecnie jedynie park dworski wpisany jest do rejestru zabytków), a także postulować o objęcie go strefą ochrony konserwatorskiej. Być może byłoby ciekawe podjęcie próby odtworzenia niektórych nieistniejących już elementów.

PIŚMIENNICTWO

- Grecki H., 1978. Radaczewo. Ewidencja ogólna dendrologiczno-techniczna wykonana na zlecenie Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie Wlkp., Szczecin.
- Hinz G., 1977. Peter Joseph Lenné. Landschaftsgestalter und Städteplaner, Musterschmidt Göttingen, Zürich-Frankfurt.
- Hinz G., 1989. Peter Joseph Lenné. Das Gesamtwerk des Gartenarchitekten und Städteplaners, OLMS, Hildesheim-Zürich-New York.
- Kamiński W., 1991. Zespół folwarczny Radaczewo. Karta ewidencyjna Zabytków Architektury Budownictwa, Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie (mps).
- Krzemiński M., 1999. Informacja dotycząca parków wiejskich na terenie gminy Choszczno, Urząd Miejski w Choszcznie (mps).
- Laska S., 1976. Ziemia choszczeńska przeszłość i teraźniejszość, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Instytut Zachodniopomorski, Szczecin.
- Lemcke H., 1906. Die Bau – und Kunstdenkmäler des Regierungsbezirks Stettin, Kommissionsverlag von Leon Saunier, Stettin.
- Lenné P.J., 1826. Über Trift-und Feld-Pflanzungen. [W:] Geheimen-Ober-Regierungs-Rathes Bethé mit Zeichnung vom Garten-Direktor Lenné.
- Wiepking H., 1956. Zum 90. Todestag von Peter Joseph Lenné. [W:] Gärten und Landschaft nr 10 (München).
- Wiepking H., 1966. Geordnete Umwelt fruchtbares Land menschliche Wohlfahrt, Deutsche Gartenbau – Gesellschaft e. V., Landwirtschaftsverlag GmbH, Hilstrup bei Münster/Westfalen.

LANDSCAPE PLANNING AND IMPROVING ATTRACTIVENESS OF AGRICULTURAL AREAS ACCORDING TO THE CONCEPT OF P.J. LENNÉ ON THE BASIS OF A DESIGN FOR THE RADACZEWO ESTATE

One of the most outstanding European landscape architects of the 19th century – Peter Joseph Lenné (1789–1866), during his 50-year long professional activity aimed at combining all elements of landscape.

This study presents the landscape planning project, improving the attractiveness of agricultural land, designed by Lenné for the Radaczewo estate (the Zachodniopomorskie province). The design prepared in 1825 covered the area of almost 1000 ha. The area comprised arable land, gardens, pastures, tree plantings, water bodies, etc. – structures and elements which merge and form a unique mosaic in the local landscape. Attention is drawn here to the irregular outlines of individual fields and crops – so different from the contemporary, rectangular shapes and divisions. Advantages and disadvantages of the solutions adopted in Radaczewo, along with an analysis of the preservation status of this object constituted the subject of this study.

Key words: Peter Joseph Lenné, agricultural landscape, improving attractiveness of fields

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 10.06.2010